

SIPOS-ONYESTYÁK NIKOLETTA

A pártállam árnyékában

Kapitalista olimpia helyett Barátság Játékok

A 20. században a sport népszerűségénél és elterjedtségénél fogva egyre gyakrabban vált a politika eszközévé, mivel alakítói felismerték azon értékeit, melyeket stratégiai eszközként fel tudtak használni céljaik megvalósításához.

A Nemzetközi Olimpiai Bizottság (NOB) megalapításával, majd az első újkori olimpia megrendezésével Pierre de Coubertin báró olyan rendezvénysorozatot ültetett át a 20. századba, amely az ókori Görögországban szakrális jellegén túlmenően arra volt hivatott, hogy az egymással vetélkedő városállamok számára biztosítsa a *fair-play*, a test–test elleni nemes küzdelem és a béke megtartásának lehetőségét. Igaz, ez az elképzelt békeeszmény az ókorban sem valósult meg maradéktalanul, Coubertin báró mégis azt remélte, hogy az egész világra kiterjedő olimpiai mozgalom képes lehet időről időre megteremteni az egyetértést, a nemzetek közötti küzdelemben a játék és a szurkolás örömét. A 20. század embere azonban nem tudott élni ezzel a lehetőséggel, mert a nemes célkitűzések egy viharos történelmi korszak előestéjén születtek meg. E században ugyanis olyan nagy hatású ideológiai áramlatok jelentek meg, amelyek alapvetően meghatározták az évezred végének politikai folyamatait.

A 20. század második felének hidegháborús rendszerében a politikai döntések többször mélyrehatóan rengették meg a sportvilágot, nem egy esetben a nyári olimpiai játékokat is. Az olimpiai mozgalom a politikai, ideológiai, gazdasági és globalizációs folyamatok következtében a hidegháború végére morális válságba került. A NOB ugyan jelentős szerepet vállalt a nemzetközi ellentétek elsimításában, azonban így sem tudta megvédeni a mozgalmat a politika közvetlen befolyásától.

Magyarország érintettsége az 1980-as évek olimpiákat érintő politikai konfliktusaiban sportbéli és olimpiai hagyományai, valamint a szocialista blokkba való betagozódása folytán jelentős volt. A második világháború után a szocialista országokban, így Magyarországon is a sport kiemelt stratégiai területté vált. Az eredetileg civil alapokon létrejövő szervezetek és intézmények, köztük a különféle sportirányító szervezetek is a központi politikai hatalom célkitűzéseinek szolgálatába lettek állítva. A nemzeti olimpiai bizottságok autonómiája ilyen körülmények között nem volt fenntartható, így a kizárólagos hatáskörükbe tartozó döntéseket, mint például az olimpiákon való részvétel kérdése is, a politikai célok és érdekek határozták meg.

A világ megosztottságát eredményező konfliktusok régóta befolyásolták a nemzetek olimpiai részvételét. Az első csonka olimpia az antwerpeni volt 1920-ban, melyre az első világháború vesztes országait, így Magyarországot sem hívták meg. Az 1956-os melbourne-i olimpiát Hollandia, Spanyolország és Svájc bojkottálta a magyar forradalom vérbefojtása miatt, míg Kambodzsa, Egyiptom, Irak és Libanon a szuezi válság következményeként döntött a távolmaradás mellett. 1972-ben és 1976-ban számos afrikai ország fenyegette a NOB-

ot bojkottal azért, hogy vonják meg a részvétel jogát Dél-Afrikától, Rodéziától és Új-Zélandtól. 1976-ban a Kínai Népköztársaság nyomására Kanada nem engedélyezte Kínai Köztársaság néven Tajvan számára a montreáli nyári olimpiai játékokon. 1980-ban és 1984-ben a korabeli „keleti” és „nyugati blokk” (egyres) országai bojkottálták egymás olimpiai rendezvényét. 1980-ban 65 állam zárkózott el a moszkvai játékokon való részvételtől Afganisztán szovjet megszállása miatt; válaszként a Szovjetunió és 14 szövetségese bojkottálta az 1984-es Los Angeles-i olimpiai játékokat. 1988-ban Szöulban már csak néhány ország döntött a bojkott mellett, így Észak-Korea, Etiópia, Kuba és Nicaragua.

A távolmaradók leggyakrabban a rendező ország nemzetközi politikájával való egyet nem értésüket kívánták kifejezni. Az olimpiai bojkottok háttérében ugyan politikai érdekek húzódtak, de politikai célokat nem sikerült velük elérni, a sportolókat és a sportot viszont erőteljesen sújtották.

Hidegháború és olimpia

Az 1950-es évekre a II. világháború alatt még egymás oldalán harcoló nagyhatalmak közötti kapcsolatok az ideológiai megosztottság és a hidegháború kibontakozásával politikai, diplomáciai, sőt a világ bizonyos pontjain katonai csatározásoktól lettek terhesek. Az 1970-es években az Egyesült Államok és a Szovjetunió között meginduló tárgyalássorozat több nemzetközi konfliktus tekintetében átmenetileg jelentős áttörést eredményezett: a vietnámi háború befejezését, egy olyan megállapodást, amely garantálta a megosztott Berlinhez való eljutást, a szovjet befolyás jelentős mérvű csökkentését a Közel-Keleten, az arab-izraeli békefolyamat kezdetét, valamint az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezletek és a helsinki folyamat megindulását. A fegyverkezési verseny azonban a létrejövő fegyverzetkorlátozási egyezmények ellenére is tovább folyt, ahogyan az olimpiai aranyérmekért való vetélkedés intenzitása sem hagyott alább.¹ A hivatalos szocialista stratégiának megfelelően a „szovjet blokk” országai az 1976-os olimpián már az aranyérmek 57%-át tudták megszerezni.

1976 novemberében Jimmy Carter amerikai elnökké választásával kezdett a béke egyre törekényebbé válni. Az annapolisi Haditengerészeti Akadémián 1978. június 7-én megtartott beszédében ugyanis felszólította a Szovjetuniót, hogy külpolitikájában törekedjék önmérsékletre, máskülönben az Egyesült Államok készen áll akár a konfrontációra is.² A SALT-II tárgyalások során még sikerült ugyan megállapodást aláírni, de azután az új, közepes hatótávolságú SS-20-as szovjet rakéták európai telepítése, valamint 200–600 darab amerikai Pershing II-es rakéta NATO felhasználásra való felajánlása folytán a kapcsolatok újra befagytak a két ország között, amit az 1979. december 26-ai afganisztáni szovjet bevonulás tett teljessé.

Carter elnök, mivel nagyszabású geopolitikai terveket gyanított a beavatkozás mögött, egy sor megtorló intézkedést vezetett be: leállította a Szovjetunióba a gabonaszállítást, korlátozta a szovjetek halászati jogait amerikai vizeken, illetve megtiltotta új szovjet konzuli képviseletek megnyitását. Az 1980. január 23-ai beszédében hirdette meg az azóta Carter-doktrínaként jegyzett állásfoglalását, melyben először hangzott el az olimpia bojkottjának a lehetősége. „Most a Szovjetunió radikális és agresszív új lépést tett. Hatalmas erejét egy viszonylag védtelen ország ellen használja fel. Az Afganisztán elleni invázió következményei a második világháború óta a legsúlyosabb veszélyt jelenthetik a világbékére [...] A Szovjet-

¹ Kissinger, Henry: *Diplomácia*. Budapest, 1998. 732.

² Magyarics Tamás: *Az Egyesült Államok külpolitikájának története*. Budapest, 2000. 413.

unióknak konkrét árat kell fizetnie agressziójáért. Mi és más országok, miközben folyik az invázió, nem folytathatjuk tovább a Szovjetunióval való kapcsolatainkat úgy, mint azelőtt. Az Olimpiai Bizottság tudomására hoztam: amíg szovjet inváziós erők vannak Afganisztánban, sem én, sem pedig az amerikai nép nem támogatja, hogy olimpiai csapatot küldjünk Moszkvába. A Szovjetunióknak rá kell ébrednie, hogy katonai erő afganisztáni bevetésével kapcsolatos döntése költséges dolog lesz számára, minden értékes politikai és gazdasági kapcsolatban...”³

Csonka olimpia – első felvonás

A XXII. Nyári Olimpiai Játékokat 1980. július 19. és augusztus 3. között rendezték meg Moszkvában, 81 ország 5217 sportolójának részvételével. (A melbourne-i játékok óta nem volt ilyen alacsony a részt vevő nemzetek száma.) A szocialista világ fővárosa nem először pályázott a játékok megrendezésére, de 1970-ben Amszterdamban még lemaradt Montreal mögött, 1974-ben a NOB 75., bécsi ülészakán azonban hatalmas fölényrel nyerte meg a szavazást, maga mögé utasítva Los Angeles városát, s kapta meg az 1980-as játékok rendezési jogát.

A Szovjetunió hatalmas erőfeszítésekkel készült az esemény megszervezésére, a szervezők számára nagyon fontos volt, hogy a bipolarissá vált világban 1980-ban nyílt először lehetőség arra, hogy szocialista ország a sport legnagyobb ünnepének házigazdájává váljon. Az előkészületek sok millió rubelt emésztettek fel, számos új és korszerű stadion épült, fejlesztették a város infrastruktúráját. (Az olimpia költségvetése az 1972-es müncheni tiszszerezésére rúgott.) A játékok előkészületei során a szovjet sportdiplomácia a világ sportéletének is meghatározó tényezőjévé vált. A szovjet sportszervek hosszú lejáratú együttműködési megállapodásokat kötöttek számos ország sportvezetőivel a világ minden részéről. Az óriási készülődés közepette viszont fél évvel a megnyitó ünnepség előtt viharfelhők kezdtek gyűlni az „olimpia egén”.

Carter amerikai elnök nagyon is komolyan gondolta, amikor januárban az olimpia bojkottjára szólított föl, bár a világ meglehetősen fanyalgással fogadta a felhívást. Ekkor még a Fehér Ház szóvivője is csillapította a kedélyeket, mondván, az elnök inkább csak figyelmeztetésnek szánta szavait. Az Egyesült Államok Olimpiai Bizottságának (USOC) elnöke, Don Miller egyenesen képtelenségnek tekintette a bojkottálást. „A bojkott képtelenség, csak akkor kerülhetne szóba, ha a rendező a játékok alapvető szabályait megsértené. Arról nem is szólva, hogy ha az elnök által tervezett bojkott létrejönne, akkor Los Angeles is aligha rendezhetné meg az 1984-ben esedékes játékokat.”⁴

Az 1980. február 13-án Lake Placidban kezdődő NOB elnökségi ülésen az olimpia politikamentességét védő lord Killanin, a szervezet még hivatalban lévő elnöke és a helyszín megváltoztatásáért küzdő amerikai külügyminiszter, Cyrus Vance között komoly vita alakult ki. Vance egyértelművé tette az amerikai kormányzat bojkott-törekvését. „Mialatt mi itt ma este összegyűlünk, óriási fenyegetésnek van kitéve a béke a világban, mely alapvető fontosságú kihívást jelent az olimpiai mozgalomra nézve [...] Ha az olimpia alapelveit figyelmen kívül lehet most hagyni, akkor a játékok jövője is veszélynek lesz kitéve [...] A megoldás az volna, ha a Játékok megrendezési jogát átruháznánk Moszkváról egy másik városra, vagy városokra ezen a nyáron [...] Mi nem fogjuk hagyni, hogy amerikai csapat részt ve-

³ Idézi: Fischer Ferenc: *A megosztott világ*. Budapest, 1992. 319.

⁴ L. Pap István: *100 éve együtt – A Nemzeti Sport első évszázadának históriás könyve*. Budapest, 2003. 141.

gyen egy más országok ügyeibe beavatkozó nemzet fővárosában tartott Olimpiai Játékokon.”⁵ A végső szavazáson azonban a jelenlévő 73 NOB képviselő, az amerikai képviselőt is beleértve, egyöntetűen a moszkvai olimpia mellett foglalt állást. A Carter-adminisztráció viszont hajthatatlannak bizonyult, és saját nemzeti olimpiai bizottságára is igyekezett nyomást gyakorolni: a kormányzati támogatás megvonásával és adóterhek kirovásával fenyegette meg a szervezetet. Ezt követően a Colorado Springsben tartott kibővített ülésükön bojkottták szavazásra a kérdést, amelyen az amerikai olimpiai bizottsági tagok 1604:797 arányban a bojkott mellett döntöttek. A hírt hivatalosan március 21-én jelentette be Carter elnök, a közvélemény 70%-a és a sajtó is egyetértett a határozattal.

Ettől kezdve az USA rendkívül erős kampányba kezdett, hogy további országokat is a bojkott mellé állítsa, és így közös erővel nehéz körülmények közé szorítsák a Szovjetuniót. Természetesen a Kreml sem hagyhatta szó nélkül az ellene folyó propagandát. Kezdetben még derűsen fogadták ugyan a felhívás hírért, Vlagyimir Popov, az olimpia szervezőbizottságának alelnöke az Izvesztyijának adott interjújában leszögezte: „Az olimpiai eszme nemes célkitűzéseit elferdítő politikai spekulációk szervezői előbb-utóbb elmerülnek az általuk kavart hullámokban.”⁶ Később, amikor felmerült annak lehetősége, hogy az olimpia szocialista országok versenyévé „alacsonyodik”, és ezzel elveszti „nemzetközi” jellegét, a szovjet kormányzat is komoly aggodalmának adott hangot.

Az amerikai diplomácia végül félsikert aratott: a távolmaradás mellett döntött 32 ország, további 33 a meghívó levélre sem válaszolt. Olyan európai hatalmakat viszont nem sikerült meggyőznie Carternek, mint Nagy-Britannia, Franciaország, Spanyolország vagy Dánia. Ők, illetve 14 további ország ellenálltak még kormányaik akarátának is, és kiutaztak a játékokra, ahol az olimpiai zászló alatt vonultak fel, és győzelmük tiszteletére az olimpiai himnuszt játszották el. A bojkottot választó országok sportolóitól tucat számra érkeztek a NOB-hoz az egyéni nevezési kérelmek, de a szabályok nem tették lehetővé ezek elfogadását. A NOB számtalan levelet kapott magánszemélyektől és különféle társaságoktól is a bojkott tárgyában. A távolmaradók azt igyekeztek hangoztatni, hogy versenyzőik nélkül nem lesznek igazi küzdelmek, és nem születnek új rekordok Moszkvában, de a játékok alatt felállított 36 világ- és 74 olimpiai csúcs ezt a mítoszt szertefoszlatta.

Július 16-án Moszkvában tisztújító gyűlést tartott a NOB, melynek során Juan Antonio Samaranchot választották meg új elnöknek. A leköszönő vezető, az ír lord Killanin a zárónapon csípős szavakkal kommentálta az amerikai (sport)diplomáciát: „Személy szerint úgy gondolom, hogy sajnálatos az, hogy az Egyesült Államok elnöke – a sport-ügyben – nem volt tényszerűen tájékoztatva [...] Ez vezetett a hibához [...] Az amerikaiak nem értik, hogyan működik a sport. Nem értik, hogy hogyan dolgoznak a nemzeti olimpiai bizottságok. Nem értik hogyan működik a NOB. Nem értik, hogyan működnek a nemzeti és nemzetközi szövetségek [...] Szerintem másról fogalmuk sincs, mint az amerikai fociról és a baseballról, amelyek, ha szereplnének az Olimpiai Játékokon, talán most nem is lenne ez a bojkott...”⁷

1984 Los Angeles – az erő politikája

1973-ban – mint láttuk – döntés született arról, hogy az 1980-as nyári játékokat Moszkva rendezi meg, s a pályázat során az egyedüli vetélytársa Los Angeles volt. A következő olim-

⁵ Cyrus Vance beszéde a NOB elnökségi ülésen, Olimpiai Bulletin No. 148, MOB, 109.

⁶ Lásd: Pap: *100 éve együtt*, 141.

⁷ Hume, Derick L.: *The Political Olympics: Moscow, Afghanistan and 1980 U.S. Boycott*. Connecticut–London, 1990. 63.

piára azonban már nem akadt újabb jelentkező, így 1977-ben könnyedén határoztak az 1984-es nyári játékok színhelyéről, s Los Angeles kapta meg a rendezés jogát. 1980-ban Moszkvát s az olimpiai eszmét is megsértette Jimmy Carter és a hozzá csatlakozó országok sora, amikor nem utaztak el az olimpiára. 1984-ben Amerikába várták a világ legkiválóbb sportolóit olimpiai megmérettetésre.

A két nyári olimpia között eltelt négy év alatt csak a szereplők változtak, a színdarab ugyanaz maradt. Azonban amíg az Egyesült Államokban az új elnöknek, Ronald Reagannek sikerült talpra állítania a gazdaságot, és Amerika presztízse nőtt a világban, addig Leonid Brezsnyev 1982-es halálát követően sem Jurij Andropov, sem Konsztantyin Csernyenkó vezetése alatt a Szovjetunió nem volt képes megújulni. Reagan határozott célkitűzésekkel kezdte meg elnöki hivatalát: egyfelől vissza kívánta szerezni az USA vitathatatlan vezető szerepét a nyugati világban, másfelől meg akarta állítani a szovjet expanziós törekvéseket. Egyértelmű célja az volt, hogy olyan fegyverkezési versenybe kényszerítse a Szovjetuniót, amely gazdaságának összeomlásához vezethet. A kitűzött célok elérése felé vezető úton 1983. március 23-án óriási visszhangot váltott ki a „csillagháborús tervek” bejelentése, amely az űrtechnológia és a lézertechnika legmodernebb eredményeinek felhasználásával az űrben védelmi pajzs kialakítására tette (volna) képessé az Egyesült Államokat.

Nyugat-Európával ugyanakkor nem volt feszültségmentes az Egyesült Államok viszonya. Az európai szövetségesekben nagy riadalmat keltett Reagan elnök azon bejelentése, hogy amíg Nyugat-Európa nem járul hozzá nagyobb mértékben a NATO kiadásaihoz, addig az USA nem növeli haderejét a kontinensen. Európában csalódást okozott, hogy a 1970-es évek enyhülési politikája zsákutcába jutott, most pedig saját biztonságukat sem látták már garantálva. A nyugati országoknak szükségük volt az Egyesült Államok katonai ereje általi védelemre, ugyanakkor egyes államok, mint Franciaország vagy az NSZK el akarták kerülni az Amerikától való függést, ezért igyekeztek nagyobb önállóságot mutatni külpolitikájuk alakításában. Az európai érdekek ily módon némiképp összeegyeztethetlenné váltak egymással, és főleg az Egyesült Államok terveivel.

Nagymértékben javultak viszont Washington diplomáciai kapcsolatai Pekinggel. Már egyes nemzetközi konfliktusok megítélésében is sikerült egy oldalra állniuk, a két állam például közös nevezőre jutott abban, hogy Pakisztánt támogassák a szovjetbarát (el nem kötelezett) Indiával szemben. 1984 januárjában Cso Ce-jang miniszterelnök látogatást tett az Egyesült Államokban, s ezt Reagan elnök áprilisban viszonzta.⁸

Az ismét fagyossá váló szovjet–amerikai kapcsolatokat viszont legjobban az mutatja, hogy 1979 júniusa és 1984 szeptembere között nem került sor az amerikai elnök és a szovjet pártfőtitkár találkozására, a fegyverzetcsökkentési tárgyalások mind kudarcba fulladtak, újra előtérbe került a hidegháborús retorika és propaganda. Mindez ezúttal a Szovjetunió számára okozott nagyobb nehézségeket. Afganisztánban állóháború alakult ki, melyben a szovjet hadsereg egyre kilátástalanabb helyzetbe került, Lengyelországban belpolitikai válság bontakozott ki, a kommunistákkal szemben szerveződő mozgalmak hatására 1981 novemberében Jaruzelski tábornok rendkívüli állapotot és katonai diktatúrát vezetett be, a szovjet beavatkozás viszont ezúttal elmaradt. A szovjet gazdaság a fegyverkezési verseny miatt hatalmas kiadásokra kényszerült, ezzel párhuzamosan a kelet-közép-európai országok adósságállománya is drasztikusan megnőtt, melynek hatására a gazdasági mellett társadalmi válság is kezdett kibontakozni Európa keleti felében. A szovjet birodalom történelme során ritkán került olyan válságos állapotba, mint 1984-ben.⁹ Az afganisztáni hábo-

⁸ Fischer Ferenc: *Megosztott világ*. Budapest, 1992. 335.

⁹ Fischer: *Megosztott világ*, 336.

rú, amely már csaknem fél évtizede emésztette az anyagi, emberi és politikai erőforrásokat, teljesen értelmetlennek bizonyult, ráadásul kimenekülni sem lehetett belőle. Lengyelországban a katonai diktatúra sem tudta eltiporni az ellenzékiekből alakult Szolidaritásmozgalmat. A fegyverkezési versenyben megbomlott az USA és a Szovjetunió közötti egyensúly, nem tudták megakadályozni a nyugati Pershing-rakéták Európa területére történő viszonttelepítését. A hadi elektronika óriási léptékű fejlődésével a szovjet tudomány már végképp nem tudott lépést tartani.

Ebben a szorongató helyzetben a szovjet hatalomnak szüksége volt kitörési pontra. Egy olyan „gesztusra”, ami nem kerül sokba, nem kockázatos, mint például egy háború, mégis elég sokkoló hatású ahhoz, hogy a világ felfigyeljen rá. Egy olyan lépésre volt szüksége, amely egyszerre tudatja mind a szövetségeseikkel, mind az ellenfeleikkel, hogy a Szovjetunió hatalma még megkérdőjelezhetetlen. A Los Angeles-i olimpia bojkottja mindezekre tökéletesen alkalmas volt, sőt titkon talán még abban is reménykedtek, hogy Reagan belebukik a presztízsvesztésbe, és 1985 januárjától esetleg egy puhább fából faragott demokratával folytathatják a nagy történelmi sakkjátszmát. S elképzelhető az is, hogy a bojkott üzenet volt a hazai békétlenkedőknek, akik makacsul reformokat sürgettek.¹⁰

A házigazda Los Angeles és a NOB törekvései

1984. július 28. – augusztus 12. között Los Angeles adott otthont a XXIII. Nyári Olimpiai Játékoknak, de a résztvevők listája ezúttal sem volt teljes. A forgatókönyv hasonló volt a négy évvel korábbi eseményekhez, azonban az év májusáig semmilyen formában sem merült fel a bojkott lehetőségé, nem voltak előzetes fenyegetések sem.

A szervezőbizottság elnöke, Peter Ueberroth komoly erőfeszítéseket tett mind gazdasági, mind politikai szempontból, hogy sikeres, emlékezetes olimpia jöhessen létre. Mivel a korábbi idők veszteséges játékeinak emléke még erősen élt a politikai vezetésben, az amerikai kormányzat nem vállalta a rendezés pénzügyi finanszírozását. Így került a megvalósítás magánkézbe, s az olimpia megrendezése a szervezők számára gazdasági kihívássá vált, ezért különböző ötleteket, újdonságokat vetettek be. A pénzügyi nehézségek leküzdése érdekében itt került sor először arra, hogy az olimpiai fáklyafutást 1000 yardonként eladták, a nagy érdeklődésre való tekintettel még a távot is meg kellett mesterségesen hosszabbítani. A televíziós jogdíjakból származó bevételek tovább növelték a felhasználható forrásokat.¹¹ Jelentős szponzorokat sikerült megnyerni, az American Express, a Canont, a Coca-Colat, az IBM-et, a Snickerst és a Sanyot, valamint kijelöltek 43 céget, melyek az olimpia hivatalos termékeit árusíthatták, de ezért jogdíjat kellett fizetniük.¹²

A rendezési, gazdasági feltételek megteremtése mellett a részvétellel kapcsolatban is komoly aggodalmak fogalmazódhattak meg a szervezőkben, hiszen gyaníhatták, az 1980-as bojkott után a Szovjetunió nem fogja szó nélkül hagyni a négy évvel korábbi sértést. A teljes olimpia érdekében Ueberroth többször is találkozót kért a szovjet főtitkártól, Konsztantyin Csernyenkó azonban ezeket sorra elutasította. A rideg viszonyt tovább rontotta egy váratlan incidens: 1983 augusztusában a Szovjetunió légtérében lelőttek egy dél-koreai repülőgépet. Ezt követően Reagan elnök megszavaztatta Kaliforniában a törvényhozó testülettel, hogy nyilvánítsák nem-kívánatos személyeknek a szovjet állampolgárokat az

¹⁰ Onyestyák Nikoletta: *Út a bipoláris világból az új világrendbe – Sport, politika és diplomácia az 1970-es évektől*. Szakdolgozat. Corvinus Egyetem, Budapest, 2006. 47.

¹¹ Takács Ferenc: *Száz év olimpia*. Budapest, 2000. 27.

¹² Guttman, Allen: *The Olympics*. Urbana–Chicago, 2002. 160.

államban. Az Egyesült Államok Olimpiai Bizottsága ugyanakkor erősen bírálta a Reagan által „kikényszerített” döntést, mert az olimpiai mozgalom számára károsnak ítélték azt. A szópárba Ueberroth is bekapcsolódott, és kijelentette, hogy minden erőfeszítést meg kell tenni annak érdekében, hogy politikai szándékból ne büntethessék a sportolókat.¹³ Reagan elnök végül engedett a nyomásnak, és visszavonták a határozatot.

1984 januárjában Samaranch elnöknek sikerült tárgyalóasztalhoz ültetnie a szovjet és az amerikai olimpiai bizottságok vezetőit, hogy az addig még tisztázatlan kérdéseket vitassák meg. Marat Gramov, a szovjet delegáció vezetője a megbeszélés után úgy nyilatkozott, hogy sikerült megtalálniuk a közös nyelvet az olimpia szervezőivel, és ennek jegyében egy szerződést is aláírtak. A megállapodás kedvezményeket biztosított a szovjet csapat részére: kimondta, hogy a Szovjetunió versenyzői költségmentesen lakhatnak az olimpia alatt, saját repülőgéppel érkezhettek a játékokra, számukra az akkreditációs kártya vízumként is szolgál, valamint szovjet hajó is horgonyozhat Los Angeles kikötőjében. Megállapodtak abban is, hogy a Szovjetunió április 24-ig fog véglegesen nyilatkozni az olimpiai részvételről.¹⁴ A megegyezés létrejötté komoly eredménynek számított, ugyanis a Fehér Ház igen nehezen adta be a derekát, hogy ellenfelének ilyen különleges kedvezményeket ajánljon fel az olimpia idejére. A szerződést először még érvénytelenítették is, de rövid időn belül mégis a jóváhagyás mellett döntöttek.

Történtek azonban olyan lépések is, amelyek nem a megbékélés, a közös útkeresés hangulatát erősítették. Megtagadták például Oleg Jermeskin olimpiai attasé akkreditációját ügynök-múltja miatt, hiába ragaszkodott hozzá a Kreml. Andrej Gromiko szovjet külügyminiszter repülőgépe sem kapott leszállási engedélyt az Egyesült Államokban, aki ezt személyes sértésként könyvelte el.

Juan Antonio Samaranch 1984 márciusában Budapestre utazott, s itt tárgyalt Kádár Jánossal, a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának első titkárával, majd április 5-én találkozott a többi szocialista ország kommunista pártjának képviselőivel is. Először az olimpiai mozgalom által képviselt eszmeiségről, a sport szerepéről érkeztek, de természetesen a közelgő játékok kapcsán a NOB elnöke az esetlegesen felmerülhető bojkott lehetőségének kizárását kívánta elérni látogatásával. A Somogyi Népújság április 13-ai számában így idézik a NOB elnökének egy mondatát: „Nem igaz az a megállapítás, hogy a sport nincs kapcsolatban a politikával.”¹⁵ E mondatból is érzékelhető, hogy a NOB elnöke nem véletlenül, hanem meghatározott politikai célokkal érkezett Közép-Kelet-Európába tárgyalni.

Fenyegető szovjet lépések és a bojkott

A játékok közeledtével Moszkva több mondvasínált okra hivatkozva kifogásokat kezdett hangoztatni, és tiltakozásokba kezdett, ezekre a rendezők azonban sorra kielégítő magyarázatot adtak. A szovjet olimpiai bizottság 1984. április 8-án, alig másfél hónappal a nevezési határidő előtt tiltakozott a Nemzetközi Olimpiai Bizottságnál, hogy az Egyesült Államokban széleskörű kampány indult a szovjet részvétel ellen, különféle reakciók, emigráns és vallási csoportok szervezkednek, és olyan hamis állításokat is terjesztenek, hogy a szovjet küldött-

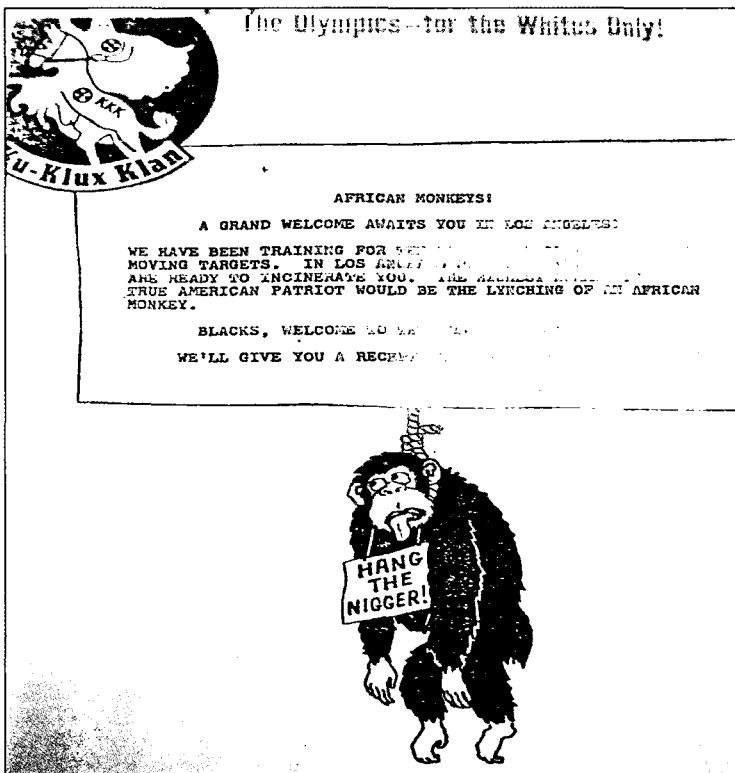
¹³ Urvári Sándor: *A sport és politika kölcsönhatása az újkori olimpiák tükrében*. Szakdolgozat, Testnevelési Egyetem Budapest, 1993. 31.

¹⁴ Pavelka Béla: *A Nemzetközi Olimpiai Bizottság politikai szerepvállalásai*. Szakdolgozat, Testnevelési Egyetem, Budapest, 1998. 21.

¹⁵ Kutassi László: *Magyarország olimpiai mozgalmának krónikája 1895–1995*. Budapest, 1995. 281.

ség részvétele Amerika biztonságát veszélyezteti. A szovjetek még titkosszolgálatuk bevetésétől sem riadtak vissza annak érdekében, hogy az Egyesült Államok ellen, de főként Reagan ellen hangolják a világot, és alátámasszák kétségeiket. Ezeknek a hónapoknak egy kellemetlen epizódja volt a KGB washingtoni rezidentúrájának egyik leleplezett akciója. A rezidentúra tisztjei a Ku Klux Klan¹⁶ nevében több afrikai és ázsiai ország olimpiai bizottságának hamisított levelet küldtek:

„Olimpia csak fehéreknek! Afrikai majmok! Fényes fogadtatás vár rátok Los Angelesben! Fekete mozgó célpontokra leadott lövések gyakorlásával készülünk az olimpiára. Los Angelesben a mi olimpiai lángjaink égetnek hamuvá benneteket. Az igazi hazafi legmagasabb kitüntetése egy-egy afrikai majom meglincselése lesz! Feketék! Isten hozott benneteket Los Angelesben! Olyan fogadtatásban lesz részetek, amit soha az életben nem fogtok elfelejteni!”¹⁷ A levelek a világon több újság címlapjára kerültek, óriási botrányt keltve. Amikor az amerikai igazságügy-miniszter felfedte, hogy a levelek a KGB koholmányai, Moszkva felháborodottan kikérte magának Washington szovjetellenes rágalmait.

Hivatalosan nem mondták ki ugyan a szovjetek, hogy tetteikben a revánsvágy fűti őket, inkább kreáltak néhány indokot, hogy „jogosan” vághassanak vissza Amerikának. Azt terjesztették – és ebben volt is némi igazság –, hogy az amerikai szervezőket már nem a couberteni eszme, hanem a pénzsóvárság vezeti, s ez a fajta mentalitás ellenkezik az olim-

¹⁶ 1866-ban alapított, négerellenes amerikai titkos szervezet.

¹⁷ Andrew, Christopher – Mitrohin, Vaszilij: *A Mitrohin-archívum – A KGB otthon és Nyugaton*. Budapest, 2000. 256.

pia eszmeiségével. Ezt természetesen mélyen elítélték, emellett féltették sportolók biztonságát az USA-ban tapasztalható ellenséges és kommunistaellenes közhangulattól.

Az Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) Politikai Bizottságának április 10-i ülésén került először hivatalosan szóba az olimpiát rendező város tevékenysége és az amerikai biztonsági fenyegetés. Ekkor tárgyalta a szervezet a Központi Bizottság Közigazgatási és Adminisztratív Osztályának az olimpiai játékokra való előkészületekről szóló jelentését. A jelentés úgy fogalmazott, hogy „a feszült nemzetközi légkör kihat az 1984. évi Los Angeles-i nyári olimpiai játékok előkészületeire. Egyes, különösen a szocialista országokból érkező olimpiai küldöttségeknek a részvétel során is számolniuk kell az USA szélsőséges köreinek politikai provokációival. [...] A nagyszámú, különböző nemzetiségi bevándorolt várható magatartása kiszámíthatatlan. [...] Az 1984. június 2-i végleges nevezési határidő előtt a szocialista országok sportvezetői Moszkvában egyeztető megbeszélést tartanak.”¹⁸ A szocialista tábor erős összetartását bizonyítja a részvételi kérdés kapcsán kibontakozó egyeztetések sorozata, valamint az is, hogy a párt célul, illetve feladatul tűzte ki, hogy „...a támadások célpontjába került szocialista országokkal való szolidaritásunkat a szükség szerint minden lehetséges fórumon juttassuk kifejezésre”.¹⁹

Az olimpia helyszínének kipróbálására rendezett előolimpián már látható volt, hogy a Szovjetunió nem híve a játékok sikerességének, csupán egy kis létszámú, 17 fős csapattal jelentek meg a versenyeken. Az éleződő helyzetben végül a szovjetek kezdeményezték, hogy a NOB tartson rendkívüli ülést április 24-én, mert nem látják biztosítva az egyenrangú részvétel feltételeit. A közvélemény és a diplomáciai körök úgy gondolták, hogy Samaranch el tudja simítani az ellentéteket, és meg tudja győzni majd a Szovjetuniót, hogy vegyen részt a Los Angeles-i eseményeken. Samaranch a szovjet és amerikai delegációkkal való tárgyalás után még így nyilatkozott: „Kimondhatjuk, hogy a fekete felhők, amik az olimpia egén tornyosultak, eltűnőben vannak.”²⁰ Az elnöknek azonban nem sikerült a diplomáciai bravúr, nem tudta véglegesen meggyőzni a szovjeteket, hogy részvételük esetén semmi sem veszélyeztetni sportolók biztonságát. Május 8-án minden előzetes jelzés nélkül közleményt adott ki a Kreml a Szovjetunió Nemzeti Olimpiai Bizottságának a nevében: „Sovinizta érzelmek és egy szovjet-ellenes hisztéria élénkült föl az Egyesült Államokban. Szélsőséges szervezetek és csoportok, akik nyíltan célul tűzik ki, hogy a szovjet delegáció és sportolók számára elviselhetetlen körülményeket teremtsenek, megerősítették tevékenységüket [...] Habár Washington biztosítékot helyezett kilátásba, hogy az Olimpiai Charta szabályait figyelembe veszik, a gyakorlatban, úgy tűnik, ez nem biztosítja a versenyzők biztonságát, jogaik és emberi méltóságuk tiszteletben tartását, és ezáltal nem teremt normális körülményeket a Játékok lebonyolításához.”²¹ „A jelenlegi helyzet nem teszi lehetővé a szovjet sportolók részvételét [...] Ha másként cselekednénk, akkor az egyet jelentene az amerikai hatóságok és a játékok szervezői olimpiaellenes tevékenységének jóváhagyásával.”²²

Május 11-én a testvérpártok illetékes vezetői és az állami sporthivatalok vezetői Moszkvában konzultációt tartottak, melynek keretében a Szovjet Kommunista Párt (SzKP) a saját távolmaradási döntésével felvállalt szolidaritást kért mindenkitől. Egyidejűleg az SzKP – tehát azelőtt, hogy például Magyarország határozott volna arról, hogy sportolóit nem küldi

¹⁸ A Központi Bizottság Közigazgatási és Adminisztratív osztályának jelentése, 1984. április 10. MOL-M-KS-288f.5. csoport.907.ő.e.

¹⁹ Politikai Bizottsági ülés 1984. április 10. MOL-M-KS-288f.5. csoport.907.ő.e.

²⁰ Guttman, Allen: *The Olympics*. Chicago, 2002. 158.

²¹ Guttman: *The Olympics*, 157.

²² Aján Tamás (szerk.): *Magyarok az Olimpiai Játékokon 1896–2000*. Budapest, 2004. 250.

el Los Angelesbe – részletesen kifejtette a testvérpártokhoz korábban már üzenetben eljuttatott tervezetét az olimpiai programnak megfelelő szocialista sportversenyek rendezéséről is. Amikor négy évvel korábban az Egyesült Államok bejelentette távolmaradását az olimpiától, s erre szólította fel a világ többi országát is, a szovjet blokk mélyeséges felháborodásának adott hangot, és tisztességtelennek nevezték az amerikai vezetés akcióját. Most ugyanezt tette a Szovjetunió, és természetesen szolidaritást várt a „baráti” országoktól. A Német Demokratikus Köztársaság és Bulgária olimpiai bizottsága még a szovjet határozat előtt kiadott egy aggodalmakat tükröző nyilatkozatot, így senki sem lepődött meg, hogy elsőként csatlakoztak a bojkott felhíváshoz. A lengyel és a magyar Olimpiai Bizottság halogatta legtovább a döntést. Az MSZMP Politikai Bizottsága a jelentést tudomásul vette, és május 14-én a Szovjetunióban kiadott feladatát teljesítve határozatot hozott arról, hogy „ajánlja a Magyar Olimpiai Bizottságnak, foglaljon úgy állást, és nyilatkozatban tegye közvé, hogy a kialakult körülményeket figyelembe véve, a magyar sportolók nem vesznek részt a XXIII. Nyári Olimpiai Játékokon”.²³ A kötelező szocialista szolidaritás miatt „a magyar pártvezetés olyan kényszerhelyzetbe került, amelyben a hazai és nemzetközi közvélemény szemében népszerűtlen volt, ráadásul saját érdekeivel ellentétes intézkedést kellett hoznia. Mindezt akkor, amikor a rendszer legfőbb legitimációs bázisát képező gazdasági növekedés és folyamatos életszínvonal emelkedés tartósan stagnált. Rendszerstabilizáló tényezőknek számítottak a sportsikerek is, a Politikai Bizottság Los Angelesben is az első tízbe várta a magyar csapatot.”²⁴ A lemondás forgatókönyvét azonban Moszkvában már megírták, amit jól előkészített a szocialista országok olimpiai bizottságainak áprilistól egyre erőteljesebben kibontakozó tiltakozó hulláma.

Samaranch elnök május 24-én még egy utolsó kísérletet tett Prágában a szocialista országok sportszervezeteinek értekezletén. Elkísérte őt Monique Berlioux, a NOB igazgatója, Alexander Sipeco, a NOB alelnöke, Mario Vázquez Rana, az ANOC²⁵ elnöke és Primo Nebiolo, az AGFIS²⁶ elnöke is, de nem jutottak egyezsége. Az olimpiai részvételt a középkelet-európai országokból nem tudták kicsikarni, mégis hasznos tanácskozást folytattak a résztvevőkkel. Megvizsgálták a kialakult helyzetet, s a hangsúlyt immár a jövőbeni nemzetközi sportegyüttműködés lehetőségeire és kérdéseire helyezték.²⁷

Románia május 27-én jelentette be, hogy nem csatlakozik a szocialista tömb többi országához, és versenyzőit elküldi az olimpiára. A „renitens” magatartás azonban semmiképp sem jelentette azt, hogy a román vezetés politikailag szembeállt volna a Kremmel, illetve a kommunista-szocialista szellemiséggel. Ebben az országban volt a legmerevebb a kommunista diktatúra, s szüksége volt a Szovjetunióra ennek fenntartásához. Románia számára azonban probléma volt, hogy a nyugati világ szemében 1968-ban megszerzett kiváltságos helyzetét elvesztette.²⁸ 1982-re megromlottak a hagyományosan jó francia–román kapcsolatok, a Német Szövetségi Köztársaság és az USA pedig azt nehezményezte, hogy a kilátástalan gazdasági helyzet következtében a román társadalom egy része az ország elhagyását fontolgatja. Amikor pedig bejelentették az ország fizetésképtelenségét, felmerült annak a lehetősége is, hogy az Egyesült Államok megvonja tőlük a legnagyobb kedvezmény elvét. A

²³ Politikai Bizottsági ülés 1984. május 14. MOL-M-KS-288f.5. csoport.910.ő.e.

²⁴ Takács Róbert: *A Los Angeles-i olimpia a magyar sajtóban*. Múltunk, 50. évf. (2005) 3. sz. 257.

²⁵ Association of National Olympic Committees, Nemzeti Olimpiai Bizottságok Szervezete

²⁶ Association Générale des Fédérations Internationales du Sport, Nemzetközi Sportszövetségek Szervezete

²⁷ Kutassi: *Magyarország olimpiai mozgalmának krónikája 1895–1995*, 282.

²⁸ A román hadsereg nem vett részt a „prágai tavasz” leverésében.

rendszer talpon maradása érdekében tehát komoly gesztusokat kellett tennie a román pártvezetésnek nyugat felé is, s minden bizonnyal ez motiválta, hogy ne bólintsanak rá automatikusan a bojkottra. A román csapatot ezek után rendkívüli lelkesedéssel fogadták a nézők Los Angelesben, sőt a részvétel költségeinek két harmadát a NOB és a LAOOC²⁹ állvállalta.

Az olimpiára elutaztak Jugoszlávia sportolói is. A szocialistának tekintett ország azonban már évtizedek óta deklaráltan harmadik utas politikát folytatott, így ez nem számított olyan meglepőnek, mint a románok részvétele. Óriási szenzációnak és sikernek volt tekinthető azonban, hogy a Kínai Népköztársaság éppen Los Angelesben jelent meg először az olimpia színpadán, míg a tajvani versenyzők „Chinese Taipei” néven vettek részt a versenyekben.

Csonka olimpia – második felvonás

Július 28-án a megnyitó ünnepségen a Los Angeles-i Coliseumban 140 nemzet 6797 versenyzője vonult fel. A következő országok delegációi azonban nem voltak ott: Albánia, Afganisztán, Angola, Benin, Bolívia, Bulgária, Csehszlovákia, Etiópia, Felső-Volta, Irán, Jemeni NDK, Kongó, Koreai NDK, Kuba, Laosz, Lengyelország, Líbia, Magyarország, Mongólia, Német Demokratikus Köztársaság, Szovjetunió, Vietnam. Közülük Kongó, Felső-Volta és Benin az apartheid rendszert fenntartó Dél-Afrikai Köztársaság és az USA közötti sportkapcsolatot kifogásolták, míg Líbia azzal indokolta a távolmaradását, hogy három újságírójától megtagadták a vízumot az amerikai hatóságok. Irán az Irakkal 1980 óta tartó háború miatt már korábban jelezte, hogy nem áll módjában sportolókat küldeni. A többi 16 ország szolidaritást vállalt a Szovjetunióval. A szovjet lapokban az olimpia ideje alatti tudósítások a versenyeket lejártnak akaró propagandakampányhoz hasonlítottak. Rendszeresen jelentek meg írások a Kaliforniában dühöngő fajgyűlöletről és bűnözési hullámról, a McDonald's éttermekben lövöldöző sorozatgyilkosokról, az elviselhetetlen közlekedési dugókról, a forró szmogban fuldokló városról és a szemérmetlen árakról.³⁰

Az eredmények tekintetében a nagy fölénnyel záró Egyesült Államok mellett a „renitens” keletiek minden képzeltet felülmúló teljesítménnyel iratkoztak fel az éremtáblázat legelőkelőbb helyeire, bizonyítván, hogy a szocialista rendszerekben a sport továbbra is stratégiai szerepet játszik, és nagy jelentőséggel bír. Ám az érmek kapcsán a minőségi összehasonlítás már egyáltalán nem volt ilyen kedvező az amerikaiak számára. A szovjet, keletnémet, bolgár, magyar, csehszlovák, lengyel és kubai sportolók távollétében a súlyemelés teljesen komolytalanná vált, s három másik sportág, a birkózás, a kajak-kenu és az öttusa versenyének színvonalát is erősen megsínylette a bojkott. Ennek ellenére természetesen rendkívüli tehetséggel megáldott, zseniális sportolókat ismerhetett meg a világ Los Angelesben is, és az amerikai aranyérmek jelentős része a bojkott nélkül is megszületett volna.

A győzelmek értékét viszont bizonyos összehasonlításokon keresztül vizsgálhatjuk meg. Az OTSH statisztikái szerint az 1984-ben nem nevező országok 1972-ben Münchenben az aranyérmek 47,16%-át (108 db), Montréalban azok 57,87%-át (135 db) nyerték el. Természetesen a bojkottált moszkvai játékokon ez az arány még nagyobb volt (75,24%).³¹

²⁹ A Los Angeles-i Olimpia Szervező Bizottsága

³⁰ Mink András: *Bojkott, 1984*. Beszélő, 4. évf. (1995) 4. sz. <http://beszelo.c3.hu/cikkek/bojkott-1984>

³¹ Heti Világgazdaság, 1984. július 28. 57.

Olimpia helyett Barátság Versenyek

A távolmaradásról határozó döntések meghozatalát követően a szocialista országok sportvezetői 1984. május 24-én Prágában tanácskoztak, ahol a sportvezetők egyetértettek abban, hogy „a Los Angeles-i olimpiára évek óta lelkiismeretesen készülő sportolók képességeinek bizonyítása céljából az olimpiát követő időszakban, eltérő időpontokban válogatott szintű sportversenyeket rendeznek a szocialista országokban”.³²

Közel 60 országból több mint 2300 versenyző részvételével nyitották meg a Barátság Versenyek sorozatát Moszkvában a központi Lenin Stadionban, az 1980-as olimpia nyitó- és záróünnepségének a színhelyén. A versenyeket 9 országban rendezték meg, Magyarországra a műugró, a vívó és a kötött fogású birkózás versenyeinek adott otthont. A küzdelmeket júliustól szeptemberig rendezték meg, az olimpia előtt és után, 24 olimpiai sportág mellett teniszben, asztaliteniszben, szumó birkózásban és női lövészetben is rajthoz álltak a versenyzők. Számos versenyszámban a Barátság Játékok versenyzői felülmúlták teljesítményükkel a Los Angeles-i győzteseket, összesen 48 világcúcsot sikerült megdönteni.

A magyar versenyzők tíz aranyérmel nyertek a Barátság-versenyeken. Bakos György száztíz méteres gátfutásban, Gáspár Tamás kötöttfogású birkózásban, Nagysolymosi Sándor cselgáncsban, Somogyi Miklós ötven kilométeres kerékpározásban, Kotroczó Lászlóné légpisztolyban, Stefanek Gertrúd, illetve a Stefanek Gertrúd, Kovács Edit, Jánosi Zsuzsa, Gyórfy Katalin alkotta csapat törvívásban, Kolczonay Ernő párbajtörvívásban, Fábíán László, illetve a Fábíán László, Mizsér Attila, Szombathelyi Tamás alkotta csapat öttusában nem talált legyőzőre. Mind a Los Angeles-i olimpiára készültek, de ott nem mérgethették meg magukat. Az 1967-es születésű Darnyi Tamás 1985-ben Európa-, 1986-ban pedig világbajnok volt, tehát lehet, hogy már Los Angelesben is dobogón állhatott volna. Az ekkor még mindig csak huszonegy éves Wladár Sándor két évvel korábban VB-, egy évvel korábban EB-ezüstöt úszott. Az olimpián sohasem győző, ekkor harminchat éves kenus, Wichmann Tamás pedig 1982-ben megnyerte utolsó, kilencedik világbajnokságát, 1983-ban VB-bronzérmel szerzett.

A Barátság-versenyek magyar győztesei közül négy évvel korábban Moszkvában senki sem volt olimpiai bajnok, és négy év múlva Szöulban is csupán Fábíán László és Mizsér Attila – mint az öttusacsapat két tagja – tudott aranyérmel szerezni, így megkockáztatható, hogy többeket az *egyetlen* olimpiai elsőségtől fosztott meg az akkori állampárt, illetve sportvezetés. Másfél évtizeddel később a magyar állam utólag fejet hajtott a Barátság-versenyeken győztes sportolók előtt, és az Országgyűlés rájuk is kiterjesztette az olimpiai bajnokoknak járó anyagi juttatást.

A Barátság-versenyek befejezését követően a szocialista országok sportszervezeteinek vezetői ismét összeültek Prágában, hogy értékeljék a nyár nemzetközi sporteseményeit, kiváltképpen a szocialista országok nélkül lezajlott olimpiai játékokat és a megrendezett Barátság Versenyeket. Az OTSH részéről Buda István elnök, Hámosi Tamás és Arдай Andor főosztályvezető-helyettesek, valamint Bacsı Lajos főelőadó voltak jelen. Az ülésen a részt vevő országok nagy többsége úgy ítélte meg, hogy „a Los Angeles-i olimpiáról való távolmaradás helyes döntés volt, mivel az események igazolták a szocialista országok előzetes aggodalmát. Távollétünkben az olimpia szakmailag lényegesen leértékelődött.”³³ A magyar

³² Csehszlovák részvétel a szocialista országok sportolóinak nyári olimpia utáni válogatott versenyein. MOL-KÜM-XIX-J-1-j-szocialista országok-215-77t.-003893/1984. (153.d.)

³³ A szocialista országok sportszervezeti vezetőinek prágai tanácskozása. MOL-KÜM-XIX-J-1-k-szocialista országok-215-77t.-sz.n./1984. (128. d.)

delegáció tagjai ugyanakkor többekkel egyetértésben arra is rámutattak, hogy az olimpia zökkenőmentes lebonyolításával, az országok nagyszámú részvételével, az USA és néhány más ország sportolójának sikerével a szervezők „megdicsőültek”, és mindebből az USA adminisztrációja politikai hasznot is húzott. Másfelől a Barátság-versenyek kapcsán szintén az OTSH képviselői fogalmaztak meg kritikát, kijelentve, hogy az egyes versenyek rendezése során mutatkozó hiányosságok, a játékvezetők időnkénti részrehajlása, valamint a doppingellenőrzés elmaradása negatív jellemzői voltak a versenyeknek. Ezt a kritikát enyhítendő Buda István külön szót kért annak a kifejtésére, hogy „a barátság versenyek néhány sportágban (súlyemelés, céllövészet, atlétika) az olimpiát jóval meghaladó eredményei megcáfolják, hogy a szakmai sikertelenségtől való félelem miatt maradtunk volna távol”.³⁴

A versenyek hazai értékelésére az OTSH 1984. október 8-i elnöki értekezletének ülésén került sor. Az értékelés a szakmai eredmények számbavétele mellett kitért a játékok politikai jelentőségére is. „Az eseményeknek politikai szempontból volt kiemelkedő jelentősége. A jól szervezett, magas színvonalú versenyeken demonstrálni lehetett az »A« kategóriás feltételek megteremtését. Az 57 nemzet sportolójának a részvétele bizonyítja, hogy a szocialista országokban rendezett versenyeknek magas értékük, és ennek megfelelő vonzerejük van. A nemzetközi sportszövetségek csaknem minden sportágban vezető tisztségviselőkkel képviseltették magukat és nem csak szocialista országból. Az eredmények azt bizonyították, hogy a szocialista országoknak olyan felkészült versenyzőik vannak, akik eredményesen helytálltak volna az olimpián is, ha erre az USA kormánya és a LAOOC az egyenlő bánásmódot és feltételeket biztosítva lehetőséget ad. Ugyanakkor beigazolódott, hogy az olimpiai játékok színvonala a szocialista országok részvétele, eredményei nélkül nem lehetett teljes értékű.”³⁵

A sportolók szemével...

Az olimpiára készülő sportolók számára az 1984-es év nem volt teljes értékű, ugyanis a nagypolitika eseményei beárnyékolták sportkarrierjüket. Az olimpiai keret tagjainak fejében egészen a bojkott-döntés bejelentéséig fel sem merült, hogy a magyar csapat esetleg nem fog kiutazni Los Angelesbe, ezért sokan először nem is akarták elhinni a hivatalossá vált hírt. A vívók, a tornászok, a birkózók, a kajakosok, a kenusok, az úszók és a vízilabdázók felkészülési edzőtáborozásuk alatt tudták meg Buda Istvántól a döntést, mások, így például egyes atléták és öttusázók a televízióból értesültek róla, míg az evezősök és kerékpárosok éppen nemzetközi versenyeken vettek részt, amikor május 16-án a MOB-határozat megszületett. „Először nevetgélünk, hogy ez biztosan valami tréfa, és ez nem igaz. De utána maradt az a dermedtség, hogy Istenem, hol van akkor a coubertini szellem, és az egész légkörébe hogyan fér ez bele. Nem tudtunk mit csinálni”³⁶ – emlékezett vissza Stefanek Gertrúd vívó. „Érdektelenné, okafogyottá vált az egész. Olyan volt, mintha összeomlott volna a világ, mintha ránk szakadt volna”³⁷ – mondta el Rác Lajos birkózó. A sportolók egy részét a MOB-döntés után is áltatták még, tovább készültek az olimpiára, aztán néhány hét-

³⁴ A szocialista országok sportszervezeti vezetőinek prágai tanácskozása. MOL-KÜM-XIX-J-1-k-szocialista országok-215-77t.-sz.n. /1984. (128. d.)

³⁵ Emlékeztető az OTSH elnöki értekezletének 1984. október 8-i üléséről, MOL-XIX-J-14-b-1984. év. (76. d.)

³⁶ Interjú Stefanek Gertrúddal, 2008. február 26. (A következőkben hivatkozott interjúk digitális hanganyaga és írott anyaga a szerző számítógépén rendelkezésre áll.)

³⁷ Interjú Rác Lajossal, 2008. január 17.

tel a rajt előtt kiderült, csak a szocialista országok úgynevezett Barátság Versenyén indulhatnak.³⁸

Nem meglepő, hogy a sportolók ebben a helyzetben már nem tudták intenzíven, elhivatottan folytatni edzés munkájukat. Tragédiának, sportkarrierjük romba döntésének érezték ezt a politikai határozatot, emellett nehezen tudták feldolgozni, hogy a sportvezetők egy része a biztonsági fenyegetések ellenére kiutazott Los Angelesbe. Érdemben a magyar pontozóbírók, játékvezetők és a sporttudomány képviselőinek Los Angeles-i jelenlétéről volt szó, amit a politikai vezetés szükségesnek tartott ahhoz, hogy az olimpiai folytonosságot és az olimpiai mozgalomban való bennmaradást kifejezzék. Emellett egy kis létszámú magyar sajtócsoport tudósított Amerikából, és a sajtósok személyes biztonsága felől sem merültek fel kétségek, aggodalmak.

Néhány idősebb, tapasztaltabb sportoló a csalódottság miatt arra az elhatározásra jutott, hogy azonnal befejezi a versenyzést. Ez hosszú távon kihatott az utánpótlás-nevelésre is, hiszen ezzel a fiatalabb reménységek példaképei, edzőtársai hagyták ott idő előtt az edzőtermet, sportpályákat. Ebben a hangulatban a Központi Bizottság speciális munkacsoportot állított fel többek között azzal a feladattal, hogy folyamatosan kísérjék figyelemmel a sportolók hangulatát.

A sportolók valamennyien tisztában voltak azzal, hogy egy személyben senki sem hibáztatható a döntésért, hiszen az Magyarországnak a Szovjetuniótól való függése miatt született meg. „Egyszerűen gyengék voltak az akkori vezetők, és nem mertek szembeszállni a szovjetekkel”³⁹ – vélekedett Stefanek Gertrúd. „Nem nagyon volt választása senkinek, és senki sem volt elég karakteres ahhoz, hogy azt mondja, ez így nem lesz jó”⁴⁰ – nyilatkozta Wladár Sándor.

Az olimpiára felkészült sportolók versenyzési lehetőségének biztosítása érdekében szervezett Barátság Játékok kapcsán a sportolók és sportvezetők is egyetértettek abban, hogy helyenként szervezési és lebonyolítási problémák mutatkoztak, ráadásul visszaélések is a sorsolásoknál és a bírásokban, rendszerint a szovjet sportolók javára. „Ez nem a barátságról, hanem a szemétségről szólt: a szovjetek és az NDK mindent egyeztetett, úgy osztották be a pályát, hogy senki másnak ne legyen esélye”⁴¹ – emlékezett vissza Vaskuti István a kajak-kenu pályán tapasztaltakra. „Voltak variálások, csalások elsősorban a szovjet sportolók javára: belépett ugrásokat fogadtak el, diszkoszvetésnél pattanás utáni távolságot mértek”⁴² – mondta el Szalma László atléta. Az 1984. októberi hivatalos OTSH jelentés is visszafogottan ugyan, de említést tett bírói, játékvezetői csalásokról, visszaélésekről: „A versenyek objektív eredményét, a sportbarátság elmélyítését a hazaiaknak a maximális sikerre való törekvése kissé gátolta. Ez a játékvezetőkön, a versenybírókon, valamint az előre elkészített sorsolásokon keresztül jutott érvényre. Ilyen jellegű észrevétel fogalmazódott meg férfi atlétikában, cselgáncsban, női kézilabdában, ökölvívásban és férfi tornában, de hasonló hangzott el a résztvevőktől hazai versenyein is (birkózás, vívás). Az előre lefektetett elvek közül a doppingellenőrzés nem valósult meg.”⁴³

³⁸ Radványi Benedek: *1984 – A kettőtört olimpia*. Budapest, 2014. 231.

³⁹ Interjú Stefanek Gertrúddal, 2008. február 26.

⁴⁰ Interjú Wladár Sándorral, 2008. március 4.

⁴¹ Interjú Vaskuti Istvánnal, 2008. április 24.

⁴² Interjú Szalma Lászlóval, 2006. október 19.

⁴³ Emlékeztető az OTSH elnöki értekezletének 1984. október 8-i üléséről, MOL-XIX-J-14-b-1984. év. (76. d.)

A Barátság Játékok másik fontos sajátossága volt, hogy számos sportágban, így birkózásban, vívásban, öttusában erősebb mezőny alakult ki, mint az olimpián. „A barátság versenyeken egy olyan vitriolos mezőnyt hoztak létre azokból, akik nem vettek rész Los Angelesben, hogy valami borzalom. Azt a sok világnagyságot együtt látni, és gyengébbet szinte nem látni közte, az félelmetes volt. Akármerre nyúlt az ember, csak VB, EB győztesel, helyezettel találkozott”⁴⁴ – jellemezte Rác Lajos a birkózás küzdelmeit. „A Barátság Verseny életem egyik legnehezebb versenye volt, de megnyertem. Ha ezzel összevetem a Los Angeles-i mezőnyt, akkor vélhetően az olimpiát is megnyertem volna”⁴⁵ – vélekedett Gáspár Tamás birkózó.

A Barátság Versenyekre a magyar élsportolók komoly ellenszenvvel tekintettek, így kifejezetten nehéz volt ebben a lelkiállapotban a megmérettetéseken kiemelkedő teljesítményt nyújtani. „Nem is akartunk kiutazni Moszkvába versenyezni, de megfenyegettek bennünket, hogy aki nem megy, az többet nem utazhat külföldre. Meg kellett mutatni a világnak a szocialista országok nagyszerűségét”⁴⁶ – jegyezte meg a távolugró Szalma László. „Lelkileg nagyon negatív volt az egész helyzet. Egyáltalán nem tudtunk fontosságot tulajdonítani ennek a versenynek”⁴⁷ – emlékezett vissza az evezős küzdelmekre Kosztolányi Kamilla. „A vezetőink gyorsan tudatosították velünk, hogy az olimpia helyett megrendezendő Barátság Versenyen hasonló helytállást várnak tőlünk, de szerintem ezt senki sem vette komolyan”⁴⁸ – mondta Wladár Sándor úszó. „Van olyan, hogy VB, meg van olimpia, de az, hogy Barátság Verseny ki a fenét érdek? Én ezt megnyertem Varsóban, és?”⁴⁹ – nyilatkozott Szombathelyi Tamás kerékpáros.

Később a Magyar Olimpiai Bizottság úgy határozott, hogy a Barátság Versenyeken elért helyezéseket ugyanúgy fogják tekinteni és díjazni, mint a rendes olimpiai eredményeket, azonban ezt 1984-ben a versenyzők még nem tudhatták. „Akkor még nem tudtuk, hogy később olimpiai bajnokoknak nyilvánítanak majd bennünket. Akkor még csak a düh és a feszültség dolgozott bennünk. Nem volt egyszerű, de hát túléljük. Viccelődünk is aztán vele, hogy nekünk nem formaruhánk, hanem otthonkánk van”⁵⁰ – mondta Jánosi Zsuzsa, a magyar női törvívó csapat tagja. A későbbi kárpótlás azonban nem sokat jelentett már ezeknek a versenyzőknek.

A bánat, düh és igazságtalanság-érzés, amely a Los Angeles-i olimpiáról való távolmaradás miatt az arra teljes odaadással készülő sportolóknak a döntés bejelentésekor kialakult, ma is éles, felejthetetlen és fájó emlékként él. Ők azonban már a szocialista Magyarországon szocializálódtak, ismerték az állami és sportvezetés hajtóerőit és gátjait, s ebben a döntésben is egyértelműen felismerték a külső, szovjet nyomás jelenlétét, valamint a magyar sportvezetők kiszolgáltatott helyzetét.

A politikai konfliktusok időszakában a sport lehetett volna az egyetlen terület a nemzetközi együttműködés színterén, amely múltjának értékeire támaszkodva biztosíthatta volna a világ sportolóinak békés találkozóját és sportszerű versengését. Az 1980-as években azonban a politikai akarat erősebbnek bizonyult. 1980-ban az Egyesült Államok vezetésével a nyugati világ nagy része döntött úgy, hogy nem használja ki az olimpiai játékok adta lehe-

⁴⁴ Interjú Rác Lajossal, 2008. január 17.

⁴⁵ Interjú Gáspár Tamással, 2008. január 25.

⁴⁶ Interjú Szalma Lászlóval, 2006. október 19.

⁴⁷ Interjú Kosztolányi Kamillával, 2008. február 18.

⁴⁸ Interjú Wladár Sándorral, 2008. március 4.

⁴⁹ Interjú Szombathelyi Tamással, 2008. január 16.

⁵⁰ Interjú Jánosi Zsuzsával, 2008. február 22.

tőséget a szocialista országokkal való sportbéli erőfelmérésre, a kapcsolatok erősítésére, hanem inkább a politika érdekeit próbálja kifejezni azzal, hogy bojkottjával felhívja a nemzetközi közvélemény figyelmét katonai, stratégiai, ideológiai problémákra. A magyar politika ezt a lépést mélységesen elítélte, azonban négy évvel később, amikor az olimpiai bojkott eszközét a Szovjetunió kívánta alkalmazni, a szocialista országok többségével egységfrontot alkotva beállt a sorba. Távolmaradásunk a Los Angeles-i olimpiától megmozgatta az egész magyar társadalmat, a sportoló és sportszerető közösségeket, s a szocialista kontroll folytonos biztosítása érdekében komoly feladatokat rótt a magyar politikai és sportvezetésre, a külügyi és állambiztonsági szervekre, valamint a sajtó képviselőire.

A megosztott világ nagyhatalmainak e két komoly leckére volt szükségük ahhoz, hogy felismerjék, a bojkottok alkalmazásával a sportversenyeken, olimpiákon nem érhetik el céljukat, csupán sportolóik karrierjét törhetik ketté. E tapasztalatok után a szöuli olimpiára való készülés idején hamar egyértelművé vált, hogy az újabb bojkott alkalmazása nem járható út, véleményük, ideológiai meggyőződésük kifejezésére más csatornákat kell találni. Magyarország 1984 utáni politikai irányvonalából érezhetővé vált az is, hogy az ország már akkor sem kapcsolódna be egy újabb bojkottba, ha azt a Szovjetunió elvárná tőle.

NIKOLETTA SIPOS-ONYESTYÁK

In the shadow of the one-party state. Friendship Games instead of the capitalist Olympic Games.

With the goal of promoting peace, the modern Olympic movement was born on the eve of the 20th century, burdened with political and ideological tensions, therefore international conflicts have always had an effect on the summer Olympics. After World War II, despite the fact that the world had become bipolar, sports could continue to surmount the political, social and ideological differences between countries for some time. But in the 1980s, the conflict between the Soviet Union and the USA became so intense that the Olympic Games became the theatre of waging international conflicts with political leaders resorting to the means of boycott.

The group of participants was not complete either at the 1980 summer Olympics in Moscow, or in Los Angeles in 1984. In compensation, the athletes of the Socialist countries boycotting the 1984 Summer Olympics could participate in the A-category Friendship Games in the summer of 1984. Staying away from the Olympic Games, however, deeply wounded everybody, and the "surrogate Olympics" provided opportunity for abuse.

Even though the Olympics became victim of power politics in the 1980s, it managed to rise renewed from its ashes as the leaders of the biggest powers of the world realized that they need to resolve their political conflicts elsewhere. In 1989-1990, the transformation of world order and the series of regime changes provided a new framework and new possibilities for managing international sport relations.